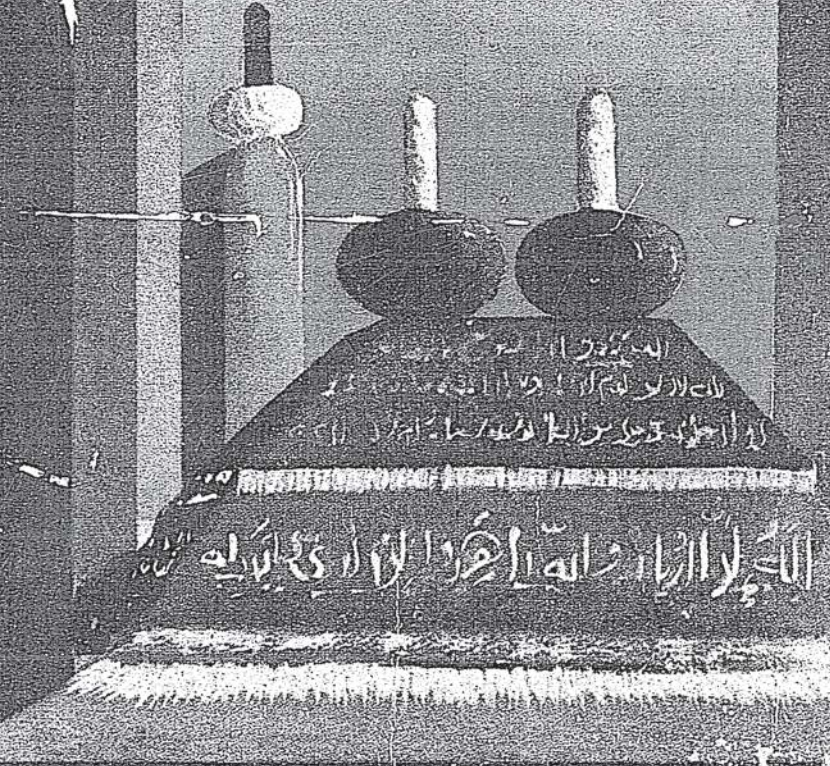

KONYA

HALKEVİ KÜLTÜR DERGİSİ

MEVLANA

VAHİT
ARMAGAN

ÖZEL SAYISI

1 9 4 3

MEVLÂNA KİMDİR ?

MEVLÂNANIN BİR ŞİİRİ

Mevlânanın Divanı kebirini arasına mütalâa ettikçe bazı şiirlerini defterime kaydetmişim. Bunları sonra Türkçeye terceme ettim. İki bin beş yüz beyte yakın topladığım bu şiirleri, imkân müsait olursa kitap halinde basdırtmak niyetindeyim.

Bu mütalâa ve tercemelerim esnasında Mevlânanın şiirlerinden bir kaçı dikkat nazarımı pek ziyade üstüne çekti. Onlardan birini şuraya yazıyorum :

چه پادشا است از خاک پادشا سازد
ز بهر يك دو كدا خویشن كدا سازد
بمرده بر كدرد مرده را حیات دهد
بدرد نكرد دزد را دوا سازد
چو بادرا فسراند زباد آب كند
چو آب را بدهت جوش ازو هوا سازد
نظرمكن بجهان خوار كانبجهان فانیست
كه او بماقبش عالم بقا سازد
ز كیمیا عجب اید كه زر كند مس را
می نكر كه بهر لحظه كیمیا سازد
كسی كه بی قلم والی به بخانه
هزار صورت زیبا برای ما سازد
هزار لیلی و مجنون برای ما بر خاست
چه صورت است كه بهر خدا خدا سازد

Tercemesi :

Bütün mükevvenatın ezeli ve ebedi hükümdarı olan Allah öyle bir Padişah'tır ki topraktan Padişahlar yaratır, bir iki yoksulun hatırı için kıyafetini değiştirerek kendini yoksul şekline kor. [Yani hiç bir şey mesabesinde olan beşeriyetin kadrini yükseltmek için kendi beşeriyet kıyafetine girer.]

Ölmüşün yanından geçer, ölüye hayat verir. Derde bakar, derdi aynı deva eder.

Havayı dondurur, su yapar. Suyu kaynatır, hava yapar.

Bu cihan fânîdir, diye cihana hor bakma, zira o, âkıbet onu baka âlemi yapar.

Kimyanın bakırı altın yapmasına taaccüp olunur ama bakıra bak ki her lahzâda ne kimyalar yapar.

O, öyle bir kudret sahibi zattır ki fırçasız, boyasız, kalemsiz puthanede bizim için binlerce güzel ve gönül çeken suretler tersim eder, tasvirler yapar...

Evet... bizim için binlerce Leylâ, binlerce Mecnun zâhir oldu, göründü. Hayranım : o ne füsunkâr suret, o ne yüksek kudrettir ki kendi mabudiyeti için mabut yapar, yaratır.

Mevlânanın bu şiiri hakikaten berceste bir şiirdir, bir şâheserdir. Hakkın vahdet ve tevhidinde nekadar ince nükteleri bedîf bir beyanla ifade ediyor. Birkaç satır içine sığdırılan bu güzel ve lâhutî mânalar birkaç kitap dolduracak kadar uzatılmaya, izaha değer nükteleri ve hakikatları kendinde toplamıştır.

(Bu cihan fânîdir, diye cihana hor bakma, zira Hak, âkıbet onu beka âlemi yapar.)

Sözü, cemiyet, fert, vahdet bakımından ne derin bir hikmet felsefesidir.

Mevlânanın fikir ve felsefesinde hayat, vahdet, aşk esastır. O, mükevvenatta ölmeyen bir hayat görür. O ölmeyen hayat, yalnız renk ve şeklini arasına değiştirir. İşte okadar.

Mevlâna, nazarlariyle bütün kâinatı tahlil eder, Gözlerindeki nur, tabiiyatın, mafevkattabiiyatın en derin, en gizli noktalarına kadar uzanan ilâhî bir projektörün huzmeleridir, zerrelere varıncaya kadar ışıyla aydınlatır, en ince noktalarını görür. Onun için fikirlerinde, sözlerinin nükte ve felsefesinde mucizeler yaratmıştır.

Bu şiirin maânî kısmı bu kadar yüksek ve ilâhidir. Ayrıca fenne taalluk eden noktaları da pek dikkate lâyıktır;

Bakırın kimyadaki, sanayideki mühim mevkiî hakkında varid olan beyanları, hava ve suya aid keşifleri bugün fennin son terakkisinde cidden hayrete lâyık bir yer alır.

Mevlâna, bu şiirinde diyor ki :

(Havayı dondurur, su yapar. Suyu kaynatır, hava yapar.)

Havanın suya kalbi tecrübeleri 1823 senesinden itibaren yani bundan 119 sene evvel başlamıştır. İlk tecrübeyi yapan İngiliz fen adamlarından (Faradey) dir. Bu adam birçok gazleri mayî haline getirmiştir. 1634 de (Tillorier), (Fradey) in yaptığı tecrübeleri tevsi' etti. 1845 te (Fradey) 7 gaz hariç olmak üzere bütün gazleri mayî haline getirdi. 1898 de Müvellidülma' mayî haline getirildi. Son bulunan gazlerden Helyum gazı 1908 senesinde nâkıs 267 derecede mayî haline getirildi ki bu, insanlar tarafından elde edilen en büyük soğuktur. Katı soğuk nâkıs 273 derecedir.

Alman fen adamlarından Münihli (Linde) ve Fransız mütefenninlerinden (Clodel) bir makine yaparak 1895 de havayı sınıî bir surette su haline getirdiler.

Halbuki koca Mevlâna, bunu yedi asır önce keşfetmiş ve bir beytinde de sarâhaten söylemiştir.

Mevlânanın sözleri sureta bir tasavvuttur. Fakat o, tasavvufdan da öte Rabbanî ilmin kaynaklarından fıskıran bir tasavvuf ki tıbbî bir hayât zülâli gibidir; feyyaz ve berraktır.

Mevlânanın sözleri sureta bir şiidir. Fakat, şiiden daha yüce mâ-naları söyleyen bir şiiir ki musikinin terennümlerinde dalgalanan ve ruhlara kadar te'sir eden lâhutî bir lisanın ahengine gizlenmiş olan beyan gibidir; neş'eli ve derindir.

Mevlânanın sözleri sureta bir sanattır. Fakat o, sanatlerden daha ince, daha canlı nefiselerin ve bediaların biribiriyle pek zarîf ve ünsiyetli bir şekilde imtizaç ve intibakındaki ahengin irtisam eden portresi gibidir; tabii, canlı ve nurlu bir tablo...

Mevlâna yalnız bir mutasavvif değildi. Mahiv ve sahvi kendinde toplamış ve mahiv içinde sahiv kudretini göstermiş yüksek bir kabiliyetti. Hakkın cezebatı içinde kendinden geçerek gene Hak ile kendine gelen Mevlâna aynı zamanda fevkalâde bir şair, bir hakîm, bir mutasavvif bir mürşid, bir âlim, bir ârif, ve müstesna bir dâhiydi. Beşeriyet için meziyet ve fazilet olan her sahada Kemalini göstermiştir. Turanda, İranda, Hindistanda, Şarkta, Garpte sözlerindeki cevherlerden kalblerin üzerine yüksek namını tebcil eden âbideler dikmiştir. Hele aşkda :

(Öyle bir aşka daldım ki evvel ve sonra gelenlerin aşkı, benim bu aşkımda müstağrak oldu gitti...)

Diyecek kadar yükselen bir kemâl şâhikası, bir nur semasıydı.

Gene bazı kısa görüşlü kimselerin tahmin ettikleri gibi :

Mevlâna şeyda bir ârif, eserleri de şeyda bir ârifin cûş-u- hurûşundan ibaret sözler değildir. Belki o, ilâhî bir ârifdi ve şiiirlerini söylerken de âşikane coşardı. Fakat bu, Mevlânanın hududsuz meziyetlerinden biriydi. Onda daha çok yüksek bir kabiliyetin sözleri, eserleri görülüyor. Zira münhasıran bu merfebede kalan kimseden yukarıya yazdığım şiiir gibi sözler ve bilhassa Mesnevî gibi bir kitap zuhur edemezdi ve edemez.

Mevlâna çok yüksek bir tahsil gördü. Asrının en büyük âlimlerinden en yüksek ilimleri okudu. Esasen Mevlânaya da bu yaraşırdı. Babası Sultan-ül-ulemadan tutunuz da ecdadının parlak silsilesine bakınız; bütün bir ilim ve irfan hanedanının maddî ve mânevî ihtişamı gözlerinizi kamaştırır.

Soyu soğu hep urefa ve ulema olan Mevlânanın babası : Sultan-ül-ulema Bahaeddinülveled Mehemmedî Belhî, mürebbisi : Seyid Sırdan Burhaneddin Muhakkıkı Tirmizî, müsahibi hem efkârı : Meşriki-envâr Şemsüddin-i- Tebrizî gibi her biri irfan âleminin en seçgin, en yüksek makamlarına yücelmiş olan değerli ve müstesna zatlardı.

Eserlerindeki ince nükteleriyle, fikir ve felsefesiyle fazıl-ü- dehasına Şark ve Garbı hayran eden ve pek nadir bir kabiliyet olan Mevlâna,

böyle bir ilim ve irfan hânedanının feyiz ve nuru içinde eşsiz, çok yüksek yetişti.

Mevlânanın mütalâa hayatında en ziyade tettebbu ettiği zatler :

Sultan Mahmudu Sebükteginin saltanatı zamanında iştihar eden ilâhî şairlerden (Hadikatülhakika ve Şeriatüttarika) adlı manzum eserin sahibi Hakîm Senâyî (Ebülmecc Mecdudü - Gaznevî) ile urefânın belîğlerinden (Tezkiretülevliya, Esrarname, Mantıkuttayır, Pend) adlı eserlerin müellifi Nişapurlu Şeyh Feridüddini Attardır. O Seyh Feridüddini Attar ki Mevlâna altı yaşında olduğu halde babası ile birlikte Nişapurdan geçerlerken o değerli çocuğun alınanda parıldayan büyüklük yıldızını sezmiş ve Esrarnâme adlı eserinden bir nushasını namına ithaf etmişti.

Mevlâna bu zatleri beğenmekle beraber fikir ve felsefesinde kendine mahsus, ayrıca ve müstakillen bir irfan mektebi açmıştır ki onun müessisi kendisi ve kendisinin yüksek ilâhî duygusudur.

Mevlâna aynı zamanda "Rabab,"a bir tel ilâve edecek kadar musiki fenninde de derin bir üstadı. Bulunduğu asrın taassubu içinde Ney, Çenk, Rabab, Tef çaldırarak mânevî ve ruhanî bir rakıs ile ibadet âlemi tesis etmek büyük bir inkılâptır. Fakat Mevlâna dînin özüne, hilkatın sırlarına hakkıyla nüfuz etmişti. Herhangi bir muterize karşı idealini ilim ve hakikat yönünden izah etmeğe ve onu ikna' eylemeğe muktediri. Zaten hayat ve menakıbından de anlarıyoruz ki herhangi bir mebahşede olursa olsun onun irfan ve dehası, karşısındakini daima ilzam etmiş, O, hiç bir zaman ilzam olunmamıştır.

Mevlâna, yalnız kendini kendi önünü aydınlatan bir ışık değildi. Bütün insaniyet âlemini aydınlatan, onlara nur şehrahları açan bir ilim ziyası, bir irfan güneşi idi.

İlmen ve asaleten bu kadar yüksek olan Mevlânanın mânevî makamları için zâhirde olduğu gibi bâtında da beşerî havsalanın alabileceği derecede bir pâye göstererek bu yönden halkta azçok realizm prensiplere göre bir fikir hasıl edebilmek kasdiyle kendinin ilâhî unvanına nisbet edilerek anılan ve tanılan mânevî müessesenin umumî muhitinde vaktiyle yapılan bir tasnif ve tertipte: Melevilerin yedi kutbu meyanında dahil olarak gösteriliyorsa da kanaatimce bu tasnif itibariyle de Mevlâna kutublerin kutbu idi. Oğlu Sultan Veled bizzat bu yedi kutuptan birisi olduğu halde gösterdiği yüksek ârifâne bir tevazuun sevkıyla kendisini o sayıya katmamıştı, Sultan Veledin bütün hayat ve eserleri, bunun canlı birer şahididir.

Şu yazımın başlığı olan Mevlâna kimdir?...

Mevzuu için cildler dolusu yazı yazmak lâzımdır. Biz bu derin ve geniş mevzuu, Mevlânanın ebedzinde ilmî hayatını teyideden ölmez eserlerinden aldığımız fikir ve ilhamlara müstenid şu makalemizin hacmına göre kendi anlayışımız objektifiyle bir levha halinde küçülttük. Meselâ: Ucu bucağı olmayan bir gül bahçesinden bir ufak köşe, yahut engin denizlerden bir avuç su aldık.

ŞİİRLER SENDEN ALIR BİR FEYZİ LÂHUTİ EDA,
SÖZLERİNDEN DUYDUĞUM SESLERDİR AVÂZİ HUDA

EY BUYUK DÂHİ; CELÂLUDDİN, SULTANÜLKELİM,
HER TERÂNEN AŞKDAN BİR ÇENK, İLÂHİ BİR SADA

*
* *

Cumhuriyet devrine gelinceye kadar yazık ki edebiyatımız ve bilhassa matbuatımız Mevlânânın Dîvanı kebirinden, Mesnevî gibi diğer eserlerinden lâzım geldiği kadar istifadelerle zenginleştirilememiştir.

İstibdat fikirlerinin ilim hayatımıza kadar tesir ettirilmesi milletimiz için çok mühim, çok zararlı mahrumiyetlere sebeb oldu.

Ben şimdi kendi kendime düşünüyorum : Asırlarca evvel Mevlâna, şiirlerinde bugünkü fen terakkîyatına uygun ve belki de yeni yeni keşifler için nüve teşkil edecek mühim nükte ve hakikatler terennüm ediyor da bilmeyoruz. Yahut kısmen biliyoruz da bildiğimizi bilmeyoruz. Kendi varlığımızdan, kendi evimizin içindeki zengin hazineden gafiliz... Neden ?

İşte bizim asıl kusurumuz buradadır. Bence Şarkın en büyük noksanı budur. Eskiden fen ve ilim teşkilâtsızlığıdır. Kendi kanaatimce Şarkın şimdiye kadar marifet ve medeniyette geri kalmasının birinci sebebi, herhangi bir kıymeti lâayık olduğu derecede benimsememesi ve onu göstermek için de icablarını yerine getirememiş olmasıdır.

Senelerce evvel Şarkın bu terakkîsini gören Garp ilim ve edebiyat âlemi, Şark semasının parlak ufuklarında ve geniş sahalarında sezdikleri o nuru, o hazineyi kendi içlerinden müsteşrikler çıkararak bulmaya ve budukları cevherleri de avuç avuç almaya başladılar, Bir asra yakındır devam eden bu faaliyet adımlarında İngilizler, Fransız ve Almanlara nisbetle birinciliği kazanırlar.

İngiliz müsteşriklerinden Prf. (Nicholson) 1925 senesinden beri Mevlânânın eserlerini incelemekte ve İngilizceye de terceme etmektedir.

1927 senesinde, Mevlânânın bazı şiirlerini terceme ederek bastırduğım [Deste gül] adlı eserimin mukaddimesinde müsteşriklerin Mevlânaya karşı gösterdikleri alâkayı tebarüz ettirmiştim.

Biz Türküz. Türk milleti verimli bir meyve ağacıdır. Kökleriyle daima kendi feyiz kaynağından hayat nusuğlarını almak ister, aldıkça kuvvetlenir, kuvvetlendikçe teneffüs için dalları medeniyet havasına, marifet ziyasına doğru yükselir, uzanır. Her tarafa, Garba da ... Müntehayı Garba da...

Konya Halkevi çok yerinde, çok uyanık bir teşebbüste bulundu: Belhede doğan ve Konyadan âfaka nurunu saçan irfan güneşi Mevlâna için bu sene bir gün yaptı. Milletler arası o büyük Türk âlimini andı, adını tebcil etti. Müteşebbîslerini bütün samimiyetimle tebrik ederim.

MİDHAT BAHARİ